

ՕՏԱՐ ԼԵՁՈՒՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐՈՒՄՍՄԱՆ ԿԱՂԱՊԱՐՆԵՐԸ ՄԵԾ ԲՐԻՏԱՆԻԱՅՈՒՄ

Հայկ Անդրեասյան

Հայաստանի պետական մանկավարժական համալսարան

Սույն հոդվածում ներկայացվում են Մեծ Բրիտանիայի օտար լեզուների ուսուցիչների պատրաստման, վերապատրաստման, որակավորման բարձրացման խնդիրները, մասնավորապես կադապարները, դրանց ձևավորման պատմությունը, տեսական, մեթոդաբանական հիմքերը, ինչպես նաև դրանց ներդրման ուղիներն ու պայմանները արդի փուլում:

Մեծ Բրիտանիայի օտար լեզուների ուսուցիչների որակավորման բարձրացման համակարգը քննության է առնվում, հաշվի առնելով եվրոպական լեզվաքաղաքականության նպատակները, խնդիրները, հռչակագրերն ու սկզբունքները: Մի կողմից՝ ցույց է տրվում, թե ինչ դերակատարություն ունի նշված համակարգը, այն ներկայացնող կադապարները եվրոպական երկրների, այդ թվում ՀՀ-ի օտար լեզուների ուսուցիչների վերապատրաստման քաղաքականություն մշակելու գործում: Մյուս կողմից, հիմնավորվում է այն գաղափարը, որ Մեծ Բրիտանիայի օտար լեզուների ուսուցիչների պատրաստման, վերապատրաստման, որակավորման բարձրացման կադապարները ձևավորվել են առաջավոր երկրների դրական փորձի փոխանակման, տարբեր երկրների ուսուցիչների և գիտնականների համագործակցության, աշխարհայացման և տվյալ երկրի ազգամշակութային առանձնահատկությունները հաշվի առնելու, բացահայտելու ընթացքում և արդյունքում:

Բանալի բառեր. պատրաստում, վերապատրաստում, որակավորման բարձրացում, երկլեզվություն, վերահսկողություն, չափորոշիչ, մշտադիտարկում, շարունակական կրթություն, փոխհատուցող, կադապար, սոցիալական փոխգործակցություն:

Ներածություն

Մեծ Բրիտանիայի ուսուցիչների որակավորման բարձրացման համակարգը հարուստ ավանդույթներ ունի: Այն ինքնատիպ է. մի կողմից, այն արտացոլում է ուսուցիչների պատրաստման, վերապատրաստման, որակավորման բարձրացման եվրոպական փորձի առանձնահատկությունները, մյուս կողմից՝ առանձնանում է իր բովանդակային և գործառական բնութագրերով:

Օտար լեզուների ուսուցիչների վերապատրաստման կարևոր պայման է այն, թե տվյալ երկրում քանի լեզվով են մարդիկ հաղորդակցվում: Օրինակ՝ ՀՀ-ում հաղորդակցվում են հիմնականում հայերեն և ռուսերեն: Եվրոպական երկրներում նույնպես երկլեզվությունը սովորական երևույթ է: Ավելին, եվրոպական միության երկրներում խնդիր է դրվում, որ նրանց բնակիչները խոսեն երկուսից ավելի լեզուներով:

Օտար լեզուների ուսուցիչների որակավորման բարձրացման կարևոր պայման է օտար լեզուների ուսուցչի մասնագիտական բնութագրի կադապարը

(Sample Professional Profile of the European Language Teacher): Կարևոր է այդ կաղապարի բաղադրիչների վերլուծությունը, այն առումով, որ այն ներառում է օտար լեզուների դասավանդման մեթոդները, սկզբունքները, գնահատման գործիքները (Пассов 2012):

Օտար լեզվի ուսուցչի մասնագիտական բնութագրի կաղապարը

Օտար լեզուների ուսուցիչների որակավորման բարձրացման բրիտանական կաղապարը բոլոնյան կրթական համակարգի տիպական օրինակ է: Ինչպես նշում է Ն.Վ. Սուլիմը. «Մեծ Բրիտանիայի բուհերը առաջնորդվում են աշխատաշուկայի պահանջմունքներով: Ինչ վերաբերում է պետական վերահսկողությանը, ապա այն իրականացվում է հատուկ գործակալների միջոցով» (Сулим 2013):

Կարելի է պնդել, որ Մեծ Բրիտանիայում օտար լեզուների ուսուցումը բազմաստիճան է: Օտար լեզուների ուսուցիչների պատրաստման հիմնախնդիրը դիտարկվում է նոր հազարամյակի մարտահրավերների համատեքստում (Базурина 2006:22):

Մեծ Բրիտանիայում մշակվեցին ուսուցիչների պատրաստման, վերապատրաստման, ուսուցման, գնահատման, վերահսկողության, ինչպես նաև երիտասարդ ուսուցիչների աջակցման նոր պահանջներ, որոնք հաստատվեցին 1999թ. Մեծ Բրիտանիայի Կրթության և աշխատանքի նախարարության համապատասխան կանոնակարգով: Ըստ այդմ, ներկայացվեցին «Մանկավարժական գործունեություն սկսելու չափորոշիչները», որոնք բաղկացած են երեք բաժնից՝

- 1) դասավանդման մեթոդիկա, ուսումնադաստիարակչական գործընթացի պլանավորում և դաստիարակություն,
- 2) մշտադիտարկում, ուսուցման գործընթացում սովորողների գործունեության գնահատում, դպրոցական փաստաթղթավորման ունակություններ,
- 3) այլ մասնագիտական պահանջներ» (Авшенюк 2003:226):

Օտար լեզուների ուսուցիչների վերապատրաստման դասընթացային կաղապարը

Ինչպես մյուս զարգացած եվրոպական երկրներում, Մեծ Բրիտանիայում ևս ընդունված է եղել օտար լեզուների ուսուցիչների վերապատրաստման դասընթացային կաղապարը: 20-րդ դարի վերջին քառորդում և 21-րդ դարի սկզբում այդ կաղապարը սկսում է իր դիրքերը զիջել: Օտար լեզուների ուսուցիչների վերապատրաստման դասընթացները սկսում են կազմակերպել ցկյանս կամ շարունակական կրթության համատեքստում: Առաջին պլան է մղվում օտար լեզուների ուսուցիչների շարունակական, չընդհատվող զարգացման հիմնախնդիրը: Օտար լեզուների ուսուցիչների վերապատրաստման պատասխանատուները խնդիր են դնում ոչ միայն փոխահատուցել ուսուցիչների գիտելիքների բացը, ծանոթացնել նորագույն ուսուցման տեխնոլոգիաների հետ, այլև փոփոխություններ մտցնել կրթական հաստատություններում՝ ոչ միայն կադրերի վերաորակավորման, այլև մանկավարժական պայմանների բարելավման տեսանկյունից: Նրանք հանդես են գալիս որպես խորհրդատուներ, գործակալներ և այլն:

Ըստ Վ.Բ. Գարգայի՝ «Մեծ Բրիտանիայի օտար լեզուների ուսուցիչների վերապատրաստման համակարգի զարգացման պատմությունը ներառում է երեք փուլ՝ «փոխհատուցող» (XIX դարի վերջ - XX դարի 40-ական թվականներ),

«հարմարման» (XX դարի 50-60 թվականներ) և «անընդհատ զարգացման փուլը» (XX դարի 80-ական թվականներից մինչև հիմա) (Гапрай 2001:23):

Մեծ Բրիտանիան այն երկրներից է, որտեղ օտար լեզուների ուսուցիչների վերապատրաստման դասընթացները կազմակերպելիս առաջնային է համարվում որակի շարունակական վերահսկողությունը, ֆինանսավորման դրամաշնորհային մեխանիզմները, ինչպես նաև կենտրոնացված և տեղական կառավարման ձևերի համադրումը:

Մեծ Բրիտանիայի օտար լեզուների ուսուցիչների վերապատրաստման համակարգը ներառում է երկու կազմակերպչական կաղապար՝ դասընթացային, որը գործում է բուհերում և որակի բարձրացման դասընթացներ, որոնք գործում են դպրոցներում: Արդի փուլում նկատվում է ուսուցչական տարածաշրջանային կենտրոնների հիմքի վրա այդ ձևերի ինտեգրման միտում:

Ինչ վերաբերում է բրիտանացի ուսուցիչների վերապատրաստման ծրագրերի բովանդակությանը, ապա դրանք կազմողները հաշվի են առնում տարածաշրջանային առաջնահերթությունները, դպրոցների կոնկրետ պահանջումները: Նշված ծրագրերը ներառում են ըստ մոդուլային սկզբունքի երեք փոխկապակցված առարկայախմբեր՝ սոցիալ-հոգեբանական, մասնագիտական-մանկավարժական, մասնավոր-առարկայական: Այդ առարկայախմբերի ինտեգրումը տեղի է ունենում կոմպետենտային մոտեցման տեսանկյունից:

Օտար լեզուների ուսուցիչների վերապատրաստման փուլերը Մեծ Բրիտանիայում

Մեծ Բրիտանիայի օտար լեզուների ուսուցիչների վերապատրաստման, որակավորման բարձրացման համակարգը իր զարգացման նախնական փուլում միտված է փոխհատուցել մանկավարժական կրթության թերությունները: Նախորդ դարի 50-60-ական թվականներին նշված համակարգի նպատակն է օգնել ուսուցիչներին, որ նրանք հարմարվեն գիտության դինամիկ զարգացմանը: Արդի փուլում խնդիր է դրվում ապահովել օտար լեզվի ուսուցիչների տարանցիկ, նրանց ստեղծագործական ներուժի շարունակական զարգացումը: Կրթության կազմակերպիչները փորձում են հնարավորինս ավելի շատ ուսուցիչների ներգրավել կրթական գործընթացների բարելավման, կատարելագործման մեջ:

Ուսուցիչների որակավորման բարձրացման նոր կաղապարը կոչվում է «դեպի դպրոցի պահանջումները կողմնորոշված» (school-focused in-service model): Այդ կաղապարի ստեղծման նպատակն է հաղթահարել դասընթացային և հարմարման կաղապարների միջև գոյություն ունեցող հակասությունը: Նոր միտումներից մատնանշվում են ուսուցչական կենտրոնների ստեղծումը, որոնք միավորում են ուսուցիչների որակավորման բարձրացման կազմակերպման համակարգող, կադրային, տեղեկատվական և ֆինանսական մեխանիզմները: Կարելի է առանձնացնել նաև կրթության տեղական բաժինների, համալսարանների և դպրոցների համատեղ գործունեության մշակման ծրագրերի ստեղծման միտումը: Ստեղծվում են մեծ բուհերի և դպրոցների որակավորման բարձրացման կենտրոններ: Այդ կենտրոններում մշակվում են ծրագրեր, հստակեցվում են որակավորման մեջ ներգրավված մասնագետների հնարավորությունները և այլն:

Մեծ Բրիտանիայում գործնականում կիրառվում են դպրոցին խորհրդատվական ծառայություն մատուցելու երեք կաղապար: Առաջին կաղապարը կոչվում

է հետազոտական (research model): Այն կազմված է իրար հաջորդող փուլերից: Առաջին փուլում խորհրդատուները մանրամասնորեն վերլուծում են դպրոցի վիճակը, ձևակերպում և հստակեցնում են խնդիրները, մշակում և ներկայացնում են ուսուցիչներին բացահայտված հակասությունների հաղթահարման հստակ տարբերակներ: Կարևոր է նշել, որ ուսուցիչների հետազոտական աշխատանքը հիմնականում կազմակերպում են բուհերից հրավիրված մասնագետները:

Երկրորդը ներկայացնում է «սոցիալական փոխգործակցության» կաղապարը (social interaction model): Այս կաղապարի կողմնակիցները շեշտը չեն դնում դպրոցների իրավիճակային վերլուծության, նոր մեթոդիկաների որոնման վրա: Նրանք փորձում են ներդնել արդեն հայտնի, փորձարկված, արդյունավետությունը ապացուցած տեխնոլոգիաներ: Այդ կաղապարի կողմնակիցները հաշվի են առնում դպրոցի պահանջմունքները, սակայն առաջնային են համարում ուսուցիչների պահանջմունքները: Նորույթ է ուսուցիչների և գիտնականների համագործակցության կազմակերպումը: Դրա հետ մեկտեղ, կարելի է պնդել, որ Մեծ Բրիտանիայի կրթական տարածքում դեռևս գործում է դասընթացային միջոցառումների որակի գնահատման կաղապարը, որը մշակել է ամերիկացի պրոֆեսոր Դ. Կիրկպատրիկը (Kirkpatrick 1959):

Նշված կաղապարը գնահատման չորս մակարդակ է ենթադրում: Սկզբում ուսումնասիրվում են մեծ մասամբ ծրագրի մասնակիցների սուբյեկտիվ, զգայական վերաբերմունքն անցած դասընթացի, նրա բովանդակության, ուսուցման մեթոդիկաների և պայմանների նկատմամբ: Երկրորդ փուլում խնդիր է դրվում պարզել, թե ուսուցանվող նյութը ինչքանով է յուրացվել ուսուցիչների կողմից: Երրորդ մակարդակի նպատակն է վերլուծել և գնահատել այն փոփոխությունները, որոնք տեղի են ունենում անմիջական ուսուցչի մասնագիտական վարքագծի և գործունեության մեջ նրա աշխատավայրում: Չորրորդ մակարդակում փորձագետները փորձում են պատասխանել այն հարցին, թե ինչ աստիճան է ինչ-որ առումով ուսուցչների փոփոխված վարքագիծը ազդում կրթության որակի վրա տվյալ դպրոցում:

Օտար լեզուների ուսուցիչների որակավորման բարձրացման կաղապարների հիմնական բնութագրերը

Օտար լեզուների ուսուցիչների որակավորման բարձրացման բրիտանական համակարգում առանձնանում են սոցիալ-տնտեսական բնույթի¹, վարքագծային², փոխներգործուն, անձնային կամ անձնակողմնորոշիչ³, ուսուցման ռեֆլեքսիվ⁴, սոցիալ-հոգեբանական⁵ կաղապարները (Гапрай 2001):

Նույն Բ.Գ. Գարգայն առանձնացնում է ուսուցիչների որակավորման բարձրացման կաղապարների երեք խումբ: Առաջին խումբը ներկայացնում են ուսուցիչների որակավորման բարձրացման մանկավարժական տեխնոկրատ տեսությունները: Ըստ այդմ, խնդիր է դրվում ձևավորել պետական պատվերը կատարող ուսուցիչներ (behavior in-service education): Ուսուցիչների որակավորման բարձրացման երկրորդ կաղապարը ներառում է անձնակողմնորոշիչ մոտեցումները (Personological in-service education): Ենթադրվում է, որ ուսուցումը նպատակաուղղված շարունակական անձնային և մասնագիտական փոփոխությունների գործընթաց է: Երրորդ սոցիալ-հոգեբանական կաղապարը դիտարկում է ուսուցումը հասարակական հաղորդակցության համատեքստում որպես դասավան-

դող և սովորողների փոխգործակցության գործընթաց (social interaction in-service education) (Գաբայի 2001:35):

Արդի փուլում բոլոր նշված կաղապարները դիտարկվում են շարունակական կրթության համատեքստում:

Հատկանշական է այն, որ Մեծ Բրիտանիայում չկա հստակ մոտեցում այն մասին, թե ով պետք է իրականացնի ուսուցիչների վերապատրաստումը: Պատահական չէ, որ տարբեր եզրույթներ են կիրառվում (trainer), (facilitator), (consultant), (instructor), (coach), (mentor), (researcher):

Ռ. Բոլամն (R. Bolam) առաջարկում է ուսուցիչների որակավորման բարձրացման մասնագետների աստիճանակարգման երեք մակարդակ (Bolam 1982): Ուսուցիչների որակավորման բարձրացման արաջին մակարդակը ներկայացնում են դպրոցների աշխատողները (insiders of the school), ինչպես նաև վարչական մասի աշխատողները, համակարգողները, փորձված ուսուցիչները: Երկրորդ մակարդակին վերաբերում են դպրոցում անմիջականորեն չաշխատող անձինք՝ կրթության վարչության աշխատողները, ինչպես նաև ուսուցչական կենտրոնների մասնագետները, այլ դպրոցների աշխատողները (outsiders to the school): Երրորդ բարձր մակարդակին են վերաբերում դպրոցական համակարգի հետ գործ չունեցող անձինք՝ համալսարանների, տարբեր մանկավարժական քոլեջների դասախոսները (outsiders to the school education system):

Ընդհանուր առմամբ, մասնագետները չեն կարողանում որոշել հստակորեն թե ովքեր, և ինչ քանակի մարդիկ են ներգրավված ուսուցիչների վերապատրաստման դասընթացի մեջ: Հատկանշական է այն, որ հեռահաղորդակցական տեխնոլոգիաների կիրառման աճի հետ զուգընթաց նվազում է ուսուցիչների որակավորման բարձրացման մասնագետների քանակը թե՛ Մեծ Բրիտանիայում, թե՛ եվրոպական այլ երկրներում:

Ինչպես և ՀՀ-ում և ՌԴ-ում, ուսուցիչները շարունակում են թերահավատությամբ վերաբերվել հատկապես այն մասնագետներին, ովքեր անմիջական կապ չունեն դպրոցի հետ: Գարկայն առանձնացնում է ուսուցիչների որակավորման բարձրացման մասնագետի երկու կաղապար: Ըստ առաջին՝ մարդաբանական կաղապարի՝ նպատակ է դրվում ձևավորել մասնագետի անձնային և մասնագիտական-մանկավարժական այնպիսի որակներ, որոնք հնարավորություն են ընձեռում զարգացնել և շտկել ուսուցիչների անձնային և մասնագիտական մակարդակը, հիմնված ուսուցման հոգեբանական օրինաչափությունների իմացության վրա:

Երկրորդ կաղապարը ենթադրում է ձևավորել ուսուցիչների որակավորման բարձրացման մասնագետի այնպիսի համալիր անձնային և մասնագիտական որակներ, որոնք ապահովում են զարգացման նոր մակարդակ և նպաստում են տվյալ կրթական համակարգի փոփոխությանը կամ բարեփոխմանը: Այդ կաղապարը ենթադրում է հստակ ուսուցման ռազմավարությունների կիրառում (Գաբայի 2001):

Նշված կաղապարների համապարփակ վերլուծության արդյունքները կարող են նպաստել ՀՀ-ում ինչպես օտար լեզուների ուսուցիչների պատրաստման, այնպես էլ վերապատրաստման, որակավորման բարձրացման նոր կաղապարների ստեղծմանը, գոյություն ունեցող մոտեցումների գնահատման և վերանայմանը, դրական փորձի ներդրմանը:

Եզրակացություն

Գաղտնիք չէ, որ Մեծ Բրիտանիան կրթական բարձր ցուցանիշներ ունեցող երկրների շարքում առաջավոր տեղ է գրավում: Ունենալով յուրահատուկ կրթական ավանդույթներ, Մեծ Բրիտանիան իր ուրույն ներդրումն ունի օտար լեզուների ուսուցիչների վերապատրաստման դասընթացների կազմակերպման գործում:

Օտար լեզուների ուսուցիչների պատրաստման, վերապատրաստման, որակավորման բարձրացման, օտար լեզուների ուսուցչի մասնագիտական բնութագրի, դասընթացային, որակի բարձրացման կադապարը, հարմարման, խորհրդատվական ծառայություն մատուցելու, սոցիալական փոխգործակցության, որակի գնահատման, սոցիալ-տնտեսական բնույթի, վարքագծային, փոխներգործում, անձնային կամ անձնակողմնորոշիչ, ուսուցման ռեֆլեքսիվ, սոցիալ-հոգեբանական, ուսուցիչների որակավորման բարձրացման մասնագետի կադապարները դիտարկվում են շարունակական կրթության համատեքստում, հաշվի առնելով մասնագետների պատրաստման Եվրոխորհրդի կողմից իրականացվող լեզվական քաղաքականության սկզբունքները, Մեծ Բրիտանիայի կրթական համակարգի պահանջները, հեռահաղորդակցական տեխնոլոգիաների կիրառման միտումները:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Սոցիալ-տնտեսական բնույթի կադապարները ենթադրում են ուսուցիչների որակավորման բարձրացման համակարգի վրա ծախսվող միջոցների ուսումնասիրություն
2. Ըստ վարքագծային կադապարի՝ ուսուցիչների որակավորման բարձրացման հիմնախնդիրը դիտարկվում է ուսուցիչների մասնագիտական վարքագծի փոփոխման համատեքստում:
3. Փոխներգործում, անձնային կամ անձնակողմնորոշիչ մոտեցումը ենթադրում է, որ ուսուցիչների որակավորման բարձրացման նպատակն է զարգացնել ուսուցչի անձը, հաշվի առնելով նրա ձևավորման կենսաբանական, հոգեբանական, հանրամշակութային գործոնները:
4. Ուսուցման ռեֆլեքսիվ կադապարը ենթադրում է ուսուցչի ռեֆլեքսիվ մշակույթի զարգացում:
5. Սոցիալ-հոգեբանական մոտեցումը ենթադրում է վերաիմաստավորել ուսուցիչների որակավորման բարձրացման ավանդական համակարգը ուսուցչների պահանջմունքները բավարարելու համար:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Авшенок, Н.М. (2003) *Профессиональное становление молодого учителя в Великобритании: история, опыт, стандарты.* // Педагогика и психология профессионального образования, №2.
2. Базурина, В.М. (2006) *Профессиональная подготовка будущих учителей иностранных языков в Великобритании.* / Дис... канд. пед. наук: Житомирский гос. ун-т им. Ивана Франко, Житомир.
3. Гаргай, В.Б. (2001) *Развитие системы повышения квалификации учителей в Великобритании (конец XIX – конец XX вв.).* Новосибирск: НИПКИПРО.

4. Пассов, Е.И. Иноязычная культура как содержание иноязычного образования. URL: Доступно по: <http://www.gramota.ru/biblio/magazines/mrs/28_250> [Проверено 14.02.2012].
5. Сулим, Н.В. (2013) *Требования к профессиональной компетенции учителя согласно опыта Великобритании*, №12. Available at: <http://jurnal.org/articles/pedag_8.php>, [Accessed December 2014].
6. Bolam, R. (1982) *School-Focused In-Service Training*. London: Heinemann.
7. Kirkpatrick, D.L. (1959) *Techniques for Evaluating Training Programs*. / Journal of American Society for Training and Development, Vol.13, №11-12.

Модели переподготовки учителей иностранных языков в Великобритании

Великобритания имеет богатые традиции подготовки, переподготовки учителей иностранных языков. В статье были рассмотрены модели подготовки, переподготовки, повышения квалификации учителей иностранных языков в Великобритании. В целом выделяются курсовые, адаптационные, консультационные, а также поведенческие, рефлексивные, социально-психологические модели профессиональной подготовки, которые рассматриваются в контексте языковой политики Евросовета, с учетом требований образовательной системы Великобритании, тенденций применения личностно-ориентированных, телекоммуникационных технологий.

Основательное изучение основных моделей повышения квалификации учителей иностранных языков в Великобритании может способствовать созданию новых моделей переподготовки учителей иностранных языков в РА, оценке и пересмотру существующих подходов и применению положительного опыта системы переподготовки учителей иностранных языков в Великобритании.

Models of Retraining Foreign Language Teachers in the UK

The UK has rich traditions of training, retraining foreign language teachers. The article considers the model of training, retraining, professional development of foreign language teachers in the UK. On the whole adaptation, consulting, social interaction, behavioristic, reflective learning, social-psychological models of training can be considered in the context of the European Council language policy, taking into account the requirements of UK education system, the trends of using student-centered, telecommunicative technologies.

A thorough study of the basic models of foreign language teacher professional development in UK can contribute to the creation of new foreign language teacher training models in Armenia, evaluation and revision of existing approaches and taking into account the foreign language teacher training positive experience of UK in the educational area of RA.